

УДК 37 (477) («19»)

О. А. Лавріненко, д. пед. н., проф.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ У ПЕДВУЗАХ УКРАЇНИ 40–50-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРІЯ, ДОСВІД, УРОКИ

На основі історико-педагогічного аналізу наукових джерел здійснено ретроспективу розвитку педагогічної майстерності в провідних ВНЗ України 40–50 років ХХ століття, визначено сутність, зміст та основні складові професійної майстерності майбутніх учителів, проаналізовано творчі інноваційні підходи до системи підготовки вчительських кадрів розгляданого періоду.

Вирішення складних завдань інтеграції вітчизняної освіти в світовий освітній простір неможливе без ретельного вивчення власного історичного минулого, ознайомлення з педагогічною спадщиною видатних теоретиків і практиків, які стояли біля витоків педагогічної освіти. Це, передусім, потрібно для обґрунтування теоретико-методологічних і організаційно-методичних концепцій, систем і технологій учіння, провідне місце серед яких у сучасних реаліях посідають педагогічні технології, які повинні забезпечувати особистісний і професійний розвиток та саморозвиток особистості вчителя, його професійну і соціальну мобільність, конкурентоспроможність на ринку праці, адаптаційну гнучкість. Питання про педагогічні технології тісно пов'язані з поняттям педагогічної майстерності як вищого рівня педагогічної дії.

Теоретико-методологічні засади розвитку педагогічної майстерності репрезентовані в працях сучасних учених В. Абрамяна, Є. Барбіної, Г. Васяновича, О. Грейліх, В. Гриньової, І. Зязюна, Т. Іванової, А. Капської, А. Кузмінського, М. Лазарева, М. Лещенко, В. Лозової, А. Луцюка, Ю. Львової, Л. Мацько, Н. Ничкало, Л. Онишук, В. Орлова, О. Отич, М. Палтишева, Є. Пехоти, В. Пилипчука, Е. Помиткіна, Г. Сагач, І. Синиці, О. Семенов, С. Сисоєвої, М. Солдатенка, Н. Тарасевич, Л. Хомич та ін.

Визначальними для дослідження педагогічної майстерності в історичному контексті стали праці з проблем історії національної освіти і педагогічної думки Л. Артемової, Л. Вовк, Б. Года, М. Грищенко, Н. Гузій, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, С. Золотухіної, Н. Калініченко, Н. Кутової, М. Левківського, В. Лугового, О. Любара, В. Майбороди, А. Марущак, Л. Медвідь, Б. Мітюрора, Л. Сігаєвої, П. Сікорського, С. Сірополка, В. Смолія, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, Т. Усатенко, М. Ярмаченка та ін.

Проблем історії педагогічної майстерності торкалися окремі сучасні науковці в дисертаційних дослідженнях: Є. Барбіна, Л. Березовська, Г. Гриченко, Н. Гузій, Н. Дем'яненко, Н. Дічек, О. Дубасенюк, Л. Задорожна, Н. Кічук, І. Ковальова, Л. Король, В. Микитюк, Е. Панасенко, Р. Роман, С. Швидка та ін.

Період 40–50-х років ХХ ст. в історії освіти України досить трагічний і суперечливий. Як зазначають у своїх дослідженнях більшість сучасних істориків держави і права, 40-ві роки стали періодом формування і зміцнення сталінського тоталітарно-репресивного режиму, який, використовуючи державний механізм як узурпований інструментарій влади, здійснював контроль над усіма, без винятку, сферами суспільного життя [2, с. 322].

Після звільнення радянськими військами території Української РСР від німецько-фашистських загарбників почала відроджуватися й національна шкільна мережа. Відповідно до постанови РНК УРСР від 27 лютого 1943 р. «Про поновлення роботи шкіл в районах Української РСР, звільнених

від фашистських окупантів», негайно відновлювалося навчання дітей у школі та здійснювалися організаційні заходи з відбудови зруйнованих загарбниками шкільних приміщень [3, с. 101]. Це, в свою чергу, вимагало підготовки великої кількості вчителів.

У практиці українських педагогічних ВНЗ повоєнного періоду зустрічається досить багато цінних напрацювань щодо необхідності майстерного володіння студентами індивідуальною педагогічною бесідою. Перед викладачами кафедр педагогіки та методики постало завдання навчити майбутніх педагогів азам сугестивного навчання, як необхідній складовій педагогічної майстерності саме в індивідуальній взаємодії із учнями. В курсах педагогіки та в роботі настановчих конференцій з педагогічної практики студентам-практикантам пояснювалися основні етапи процесу навчання та види навчовального впливу. Було чітко визначено, що виховна бесіда впливає насамперед силою навчання. Внаслідок цього процесу слова вихователя сприймаються без вагань щодо їхньої правдивості, хоч логічно достатніх для цього підстав немає. Чим більший авторитет вихователя, тим переконливіше, впевненіше і щиріше він говорить, тим вища сила навчання. Серед видів навчання виокремлювали: вимога у формі наказу — демонстрування волі вихователя, що іноді викликає протидію, негативне ставлення з боку вихованця; переконання — сприйняття вимоги вчителя не як наказу, а як власного рішення; приклад — іноді досить замість пояснення причин потреби чи неприпустимості тих чи інших дій посилатися на приклад товаришів, або людей, які користуються авторитетом в очах вихованця, щоб викликати в нього відповідне ставлення до цих дій [5, с. 3].

У серпні 1947 р. Колегія Міністерства Освіти УРСР, підбиваючи підсумки роботи педагогічних вишів за 1946—1947 навчальний рік, відзначила, що особливо наполегливо працювали над піднесенням якості навчально-виховного процесу Вінницький, Львівський, Полтавський, Харківський педінститути, Уманський та Конотопський учительські інститути. Аналізуючи досвід окремих педагогічних вузів 40-х років із запровадження педагогічної майстерності в процес підготовки майбутнього вчителя можна констатувати, що флагманами в цій справі були Львівський державний педагогічний інститут і Уманський учительський інститут.

Викладачі кафедр педагогіки і методики Уманського педагогічного ВНЗ в 1947 р. розробили низку методичних рекомендацій для студентів, які відряджалися для проходження педагогічної практики в школи регіону. Ці рекомендації стосувалися майстерності вчителя в процесі привчання учнів до самостійного викладання думок у навчанні з рідної мови. Зверталася увага на володіння кожним учителем комунікативною культурою мовлення. Аналіз уроків багатьох педагогів засвідчував, що часто-густо в учительській практиці під час усної розповіді, переказу літературного твору, записів на дошці зустрічаються такі слова як: «чамайдан», «калідор», вирази — «прочитав творчість Шевченка» тощо, які наочно підтверджують низький рівень педагогічної, зокрема мовної, підготовки вчителя. «Дітям не прищеплюються бажання, вміння доходити до змісту кожного слова, розбірливо користуватись ним, вдихати аромат слова вчителя, радіти з надбань рідної мови, відчувати чарівну силу слова, його магію, його здатність викликати в нашій свідомості живі образи, яскраві, хвилюючі картини», — наголошував відомий російський педагог і філолог, академік Потьомкін, звертаючись до вчительського загалу на Всеросійській нараді у справі освіти 1945 р. [4, с. 14]. Тому вчителю необхідно навчитися прийомам і способам логічно, образно, емоційно викладати потрібний програмний матеріал, виявляти максимум уваги і чутливості до інтересів, переживань, потягів учнів [1, с. 44—45].

У настановах студентам-практикантам Львівського державного педагогічного інституту викладачі-методисти наголошували не лише на важливості підготовки вчителя до уроків, а й прямо вказували, як домогтися майстерності в навчально-виховній справі. Ректор інституту, професор С. Смолінський у виступах перед викладачами та студентами говорив: «Спостережені нами приклади роботи окремих учителів свідчать про те, що у педагога-майстра на уроках порушень дисципліни, як правило, не спостерігається, значить прищеплюються навички до серйозної роботи, учні дисциплінуються. Самі незначні назовні, невдалі моменти в роботі вчителя ведуть до порушення

учнями дисципліни. І, навпаки, окремі вдалі зауваження вчителя, або обдумані вдалі методичні прийоми викликають робочий настрій, дисциплінують учня. Належна методична і практична підготовка майбутнього вчителя та уважне ставлення до педагогічних дрібниць, вдалі методичні прийоми і зауваження виховного характеру в системі добре продуманого і організованого уроку сприяють зміцненню дисципліни в класі і виробленню навичок до дружньої колективної роботи» [7, с. 114].

Починаючи з 1948 р., колективом Львівського державного педагогічного інституту розроблялася комплексна програма з добору абітурієнтів на вчительську професію. Ця робота була зумовлена тими обставинами, що до педагогічних ВНЗ вступала досить помітна група осіб, для яких обрання педагогічної професії не було мотивоване внутрішніми переконаннями, а переважно — керування територіальною зручністю, вульгарним розумінням інтелігентності професії, невдачею вступу до іншого вишу і т. п. Завдання полягало в тому, щоб дістати розгорнуті міркування студентів: а) про мотиви, які вплинули на обрання педагогічного інституту; б) про вплив школи і вчителів у цьому напрямку;

в) про уявлення ідеалу вчителя. Абітурієнтам, які вступали до Львівського педінституту, пропонувалося написати письмовий твір, з якого спеціально створена група викладачів мала можливість визначити педагогічну спрямованість майбутнього вчителя, його погляди на обраний фах, а саме головне — зробити висновки про те, які риси радянського педагога найбільше імпонують учням і підносять професію вчителя. Узагальнення тридцяти таких робіт дозволило констатувати такі моменти:

1. Найбільше враження на тривалий час (студентка М. пише «на все життя») залишають учителі перших класів, очевидно, тому, що вони є першими вихователями дітей, учнів свого класу, після батьків. Основна риса такого вчителя — відданість справі виховання дітей і щирість, сполучені зі знанням справи і методичною майстерністю, про що говориться в 14-ти роботах.

2. Друге місце займають учителі середніх і старших класів, які добре знають свій предмет, які ніколи не помиляються у викладі навчального матеріалу, — 8 робіт.

3. Учитель — майстер художнього слова, оратор, який має художній смак, — відмічається в 4 роботах.

4. Учитель — особа приємна, ласкава, весела — 2 роботи.

5. Учитель старших класів, суворий, але справедливий, якого спочатку навіть бояться, а потім люблять, — наводиться у двох роботах [6, с. 40—42].

Для того, щоб такі дослідження були не безплідними, щоб найкраще поставити справу виховання вчителя, формування педагогічної майстерності, крім спостережень за набуттям професійних навичок під час педагогічної практики та крім відомостей, які надходили з місць роботи випускників, науковці ЛДПУ досить ретельно вирішили опрацювати матеріал безпосередніх професійних вимог до випускників після того, як вони зіткнулися із труднощами в самостійній роботі. Для цього було розіслано на адреси випускників 1947 р. сто листів такого змісту:

Дорогий товаришу!

Напишіть нам негайно, як Ви розпочали свою педагогічну роботу, які труднощі Ви зустріли у Вашій практиці, в чому Ви потребуєте допомоги. Пишіть щиро й відверто. Не забудьте написати свою точну адресу для відповіді.

З товариським вітанням (підпис директора інституту)

Через місяць, коли стали приходити листи вчителів, випускників інституту, коли уточнилися їхні адреси, були розіслані директорам шкіл, де працювали випускники, такі листи:

Директору середньої школи

Шановний товаришу!

З метою більшої допомоги в роботі вчителів – наших випускників – просимо повідомити нам:

1) Які недоліки в навчально-програмній роботі нашого випускника

..... (ім'я, по-батькові, прізвище) помічені Вами?

2) Які недоліки в методичній роботі його (її)?

3) Які недоробки й недоліки взагалі помічені Вами з професійного боку?

Просимо надавати т. постійну товариську допомогу і тримати зв'язок з нами, зважаючи на велике значення підготовки педагогічних кадрів.

З пошаною

Директор Львівського педінституту (підпис) [6, с. 42—43].

Опрацювання матеріалів було закінчене на початок II семестру 1948 р. і висновки, що підготували групи з удосконалення професійно-педагогічної та практичної підготовки майбутніх учителів, зводилися до тез, які стали показниками критеріїв педагогічної майстерності:

1. *Директор педагогічного (учительського) інституту* є фігурою, авторитет якої робить популярною установу, що йому довірена. В радянському педагогічному ВНЗ директор мусить бути не тільки досвідченим керівником, а й зразком для професорсько-викладацького складу й студентів. Правдивість, щирість, принциповість — основні риси такого директора, який користується пошаною професорів і любов'ю студентів. Витриманість і вимогливість у ставленні до людей, такт у власних словах і вчинках, непримиренність до будь-якої фальші, брехні, антидержавних вчинків — характерні риси в поведінці директора. Він показує своїм прикладом зразок наукової, педагогічної і громадської праці, яку вміє організувати і поєднати в одній особі. Розподіляючи раціонально свій робочий день, він знаходить час бути зі студентами в години дозвілля, сердечно, по-батьківському з ними говорити. Такий директор користується заслуженою шаною й любов'ю всього колективу.

2. Директор відповідає за *добір професорсько-викладацького складу*. Однак помилки бувають і часто окремі викладачі не відповідають тим високим вимогам, які ставляться до народних учителів з професійного боку. Так, відомий випадок, коли вчений зовсім не зважав на методичну сторону свого викладання і був прикладом того, як не слід викладати. Інші викладачі часто не зважають на те, кого саме вони готують, і формально підходять до викладання. Навіть педагогіка іноді викладається відірвано від шкільної практики, а деякі викладачі профілюючих дисциплін, таких як математика, мова, література, історія та інші, не беруть участі в педагогічній практиці, перекладаючи її цілком на методистів. Кожен викладач своєї дисципліни має бути майстром, захоплювати нею студентів. Кожен викладач мусить бути методистом своєї дисципліни, а викладач методики — справжнім зразком для студентів. Буває так, що методист ерудований, але нетактовний, чимось вічно невдоволений, дозволяє собі грубі окрики на студентів, брутальне поводження. Таке явище неприпустиме. Потрібно доручати курси окремих дисциплін найбільш кваліфікованим і тактовним особам, які добре знають свій предмет, зв'язані постійно хоч і в невеликому обсязі працею з базовою школою.

На викладача дивиться студент, як на людину, що є зразком у поглядах, переконаннях і в поведінці. Студент розуміє, що викладач — не якийсь святий чи якась надлюдина, він вважає його за свого вчителя і справедливо хоче бачити в ньому приклад для себе. Відомі випадки, коли здібний викладач і керівник кафедри, лекції якого студенти слухали із задоволенням, згубив свій авторитет в очах студентів, коли стало відомо, що він був п'яним, що в сімейному побуті він невтриманий.

Найбільшої пошани серед студентів заслуговують ті науково-педагогічні працівники, які справді є знавцями своєї дисципліни і методики, які, як говорять студенти «вболівають за справи інституту та за студентів». У таких викладачів при їхньому товариському ставленні до студентів немає панібратства у взаємовідносинах чи лібералізму в оцінках.

3. Часто в педагогічному ВНЗ недооцінюється такий фактор, як *створення належної обстановки в навчальному корпусі та в гуртожитках, яка б також виховувала майбутнього педагога*. Вже зовнішній вигляд, оформлення входу, вестибюля, сходів та коридорів повинні нагадувати, що це вища педагогічна школа. Потрібно виховувати смак у студентів і привчати їх, щоб вони в своїй майбутній діяльності зробили клас привабливим, прибраним зі смаком. Само собою розуміється,

що всі приміщення слід утримувати в абсолютній чистоті та охайності. Чи може вчитель виховувати дітей і привчати до охайності, коли він сам звик до бруду, коли його не обурює бруд та неохайність у його повсякденному оточенні? Студентський гуртожиток — показник стану санітарії, в якому майбутній педагог перебуває.

4. *Засоби професійного виховання педагога* різноманітні. Одним із них є правильно організована і методично здійснена педагогічна практика. Значення її не тільки в тому, що студент набуває на основі теорії необхідні педагогічні вміння та навички, в практичній роботі у школі студент вперше застосовує знання з педагогічної науки. Значення педагогічної практики ще й у тому, що в ході практики студент стикається з усіма компонентами педагогічного процесу: вчителем, у ролі якого він тут виступає; учнем, якого він пізнає у природному процесі його активно-пізнавальної діяльності; навчальним матеріалом, що з'являється тепер перед ним у новому методичному висвітленні. Ця новизна й складність обстановки викликають у практиканта зосередженість і збудженість, довільну увагу, що поволі перетворюється в увагу мимовільну, підвищуючи зацікавленість і викликаючи в разі правильної організації педпрактики інтерес до професії, любов до дітей.

У нашій обдарованій країні, країні масового співу, немає педагогічного інституту, в якому б не було хору. На жаль, і хорівий спів, і солоспів, і музика, і драматичне мистецтво, і малювання і всі види мистецтва викладаються в педінститутах здебільшого в гуртках художньої самодіяльності, де вони позбавлені кваліфікованого керівництва, а іноді й занедбані. Кожному відомо, як потрібно вчителю знати основи музики, співу, як необхідно володіти словом (художнє читання), володіти пензлем. Соромно буває спостерігати, як учитель, розповідаючи дітям, хоче щось намалювати, а в нього нічого не виходить.

Потрібно заохочувати організацію спортивних секцій та спортивних гуртків. Виховати здорову, життєрадісну молодь можуть лише учителі здорові і життєрадісні.

5. Слід звертати увагу на *виховання манер, звичок і смаків* народного вчителя. Інтелігентну людину взагалі і вчителя зокрема, можна розпізнати за манерами, за поведінкою серед людей. Так, наприклад, послухавши розмову у вагоні поїзда, можна пізнати вчителя за тим, як він вступає в розмову, вислухавши співбесідника, не перебиває його, свої думки викладає послідовно, іноді надто дидактично, а взагалі, начебто розтлумачуючи їх. Рухи в учителя скромні, але виразні. Манера говорити, особливо дискутувати, у вчителя особлива, педагогічна, тому часто в колі незнайомих людей ви почувєте зауваження-запитання: «Ви, очевидно, педагог?». Учителя пізнають за цими позитивними прикметами. В педагогічному ВНЗ повинні вироблятися манери, які потім у самостійній роботі педагога зміцнюються і розвиваються.

Непомітна, дрібна, але конче потрібна робота в інституті — догляд за туалетним приміщенням, за кранами водогону, за вікнами й кватирками, щоб студенти стежили за гігієною, а водночас і за порядком. Не можна допускати в коридорах, залах, кабінетах та аудиторіях паління цигарок та накидання недопалків. Для цього мають бути обладнані спеціальні приміщення з попільницями і скриньками. Верхній одяг, головні убори та калоші не слід вносити в навчальні приміщення, для них є гардеробні, де вони здаються під охорону.

Смаки майбутніх учителів виражаються в їхньому ставленні до прикрашення приміщень, в яких вони живуть і працюють, в їхніх зачісці, одязі, взутті, в їхніх улюблених піснях, музиці, в їхньому ставленні до творів мистецтва. Ознакою поганого смаку є та манера, коли українська дівчина (радше вчителька) робить зачіску, подібну до гнізда лелеки, запозичену від німкенів чи від інших представниць заходу. Але ж слов'янські зачіски набагато кращі й більше личать нашим жінкам і дівчатам. Поганий смак виявляють і ті, хто занадто намагається допомогти природі щодо краси обличчя. Вишуканість одягу, строкатість його кольорів, як і манерність у мові та рухах, справляють неестетичне враження. У чоловіків-учителів яскраві краватки, мудровані зачіски теж свідчать про поганий смак. У всіх випадках відсутності смаку студентське товариство часто саме виправляє перекручення, проте на самовплив не слід покладатися, треба проводити бесіди про манери й смаки вчительства, а краще — запровадити спеціальний курс (спецкурс). Крім того, зно-

ву ж таки потрібно в особі директора та професорсько-викладацького складу мати зразки щодо зовнішнього вигляду і поведінки [6, с. 43—54].

Ґрунтовний аналіз роботи педагогів львівських міських шкіл та шкіл суміжних областей дозволив науковцям Львівського педагогічного інституту у заходах, щодо формування педагогічної майстерності звернути належну увагу на здоров'я вчителя. В 1948—1949 навчальному році вченими педагогічних кафедр були зроблені висновки про те, що професія вчителя вимагає фізичних сил. Здоров'я — важливий чинник у праці вчителя. Особливо велике значення мають органи чуття: зір, слух, дотик і моторика вчителя. Звичайно, в старших класах середньої школи за потреби може деякі предмети викладати й незрячий, але не можна заперечувати той факт, що фізично повноцінна людина завжди є більш бажаною і корисною для педагогічної праці. Звідси виникає потреба суворого добору абітурієнтів до педагогічних шкіл як з боку інтелектуального, так і фізичного. Потрібно оголосити список фізичних вад, які не дозволяють вступати до педагогічних шкіл. Короткозорість, наприклад, корегується окулярами, але не можна скорегувати слабкості зору, яка межує із сліпотою. Може бути вчителем особа з пошкодженим органом слуху, але не можна доручати клас людині глухій, дуже заїкуватій чи такій, мова якої нечленороздільна. Не слід призначати на посади вчителя епілептиків, хворих на танок Віта та інші хвороби, які лякають, нервують учнів, а іноді викликають тяжкі реакції в поведінці дітей. Медичний огляд і свідоцтво про фізичну придатність до педагогічної професії обов'язкові для вступу до педагогічного училища та педагогічного ВНЗ [6, с. 55].

Кінцевою моделлю випускника педагогічного інституту, як відмічали викладачі Львівського ВНЗ, повинна бути професійно спрямована особистість — вчитель, який має набір певних психологічних рис, що особливо імпонують учням та їхнім батькам:

- 1) чутливість сприймань, вразливість і витонченість почуттів, що виражаються завжди відповідно до такого випадку поведінки учня;
- 2) стриманість у словах і вчинках, тактовність, неспішність у вирішенні питань, вдумливість;
- 3) постійність та принциповість, твердість характеру, особливо там, де потрібно відстоювати правду;
- 4) вимогливість до власної особистості і до учнів у всьому, що торкається обов'язків учителя, учня, громадянина;
- 5) оптимізм, віра в сили народу і свої власні, вміння передати цей оптимізм учням;
- 6) привітність без сластолюбства, веселість і бадьорість у поєднанні із серйозністю;
- 7) добра пам'ять, але не злопам'ятство;
- 8) активна увага, яка дозволяє вчителю не лише чути, що говорить учень, а й тримати в полі зору весь клас, бачити кожного учня;
- 9) інтерес до всього, що пов'язане з діяльністю педагога, а також інтерес до особи учня і життя учнівського колективу: класу, піонерської організації, комсомолу;
- 10) розвинена творча уява, що сприяє піднесенню педагогічної праці до рівня майстерності, просуванню вперед власних досягнень і збагаченню педагогічної науки [6, с. 56].

Таким чином, оволодіння основами педагогічної майстерності активно відбувалося в трагічний та історично суперечливий для України період 40—50-ті роки ХХ ст. — часи геноциду проти українського народу та вітчизняної інтелігенції, викликані розгулом сталінсько-репресивного терору, випробовуваннями і героїчними звершеннями у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 років та повоєнних літ відбудови народного господарства. Велика увага приділяється рівню освіченості і майстерності викладачів вищої педагогічної школи. У систему педвузів упроваджуються різноманітні форми та методи навчально-виховної роботи для вдосконалення якісного рівня підготовки фахівців педагогічної галузі. В цей час виникають та вдосконалюються різноманітні види педагогічної практики, набуває поширення пропедевтична її складова. Нормативно-правові документи, постанови ЦК ВКП(б) та РНК вказують на провідну роль учителя у навчанні та вихованні підростаючого покоління, а звідси — висуваються високі вимоги до його освіти. Формування основ пе-

дагогічної майстерності майбутнього вчителя-вихователя проходить у тісній єдності теорії і практики. Творчі науково-педагогічні колективи ВНЗ як УРСР, так і РРФСР та інших республік Радянського Союзу, працювали над виробленням власних стратегічних концепцій розвитку майстерності та професіоналізму в підготовці вчителя. Значний досвід запровадження в системі психолого-педагогічної підготовки елементів педагогічної майстерності був накопичений у Київському державному університеті, Київському державному педагогічному інституті ім. О. М. Горького, Львівському державному педагогічному інституті, Ніжинському державному педагогічному інституті ім. М. В. Гоголя, Полтавському педагогічному інституті, Уманському вчительському інституті, Черкаському педагогічному інституті ім. 300-річчя возз'єднання України з Росією та ін. Звертається увага на організаційні форми допрофесійної підготовки вчителів, виявлення серед учнівського загалу особистостей, які мали природні нахили і здібності до педагогічної професії. Проблематика педагогічної майстерності стає предметом науково-теоретичного вивчення і обґрунтування вчених Українського науково-дослідного Інституту педагогіки (УНДІПу). У видавництві «Радянська школа» в середині 50-х років виходить низка теоретико-методологічних досліджень з питань сутності та специфіки педагогічної майстерності вчителя радянської школи, культури педагогічної праці, засадничих принципів організації та здійснення педагогічної дії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Варченко О. М. Про привчання учнів до самостійного викладу думок у навчанні з рідної мови / О. М. Варченко // Наук. зап. — Умань : Вид-во Уман. держ. учительського ін-ту, 1947. — 148 с.
2. Історія держави і права України : [у 2-х т.] ; за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. — Т. 2. / кол. авт. : В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін. — К. : Видав. Дім «Ін Юре», 2000. — 580 с.
3. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР (1919—1967) ; за ред. А. Г. Бондар. — К. : Рад. школа, 1967. — 483 с.
4. Потемкин В. П. О дальнейшем улучшении учебно-воспитательной работы в школе / В. П. Потемкин // Начальная школа. — 1945. — № 7—8. — С. 12—17.
5. Резнік Я. Б. Формалізм у навчанні та способи його усунення / Я. Б. Резнік // Рад. школа. — 1945. — № 1—2. — С. 22—25.
6. Смолінський С. М. Деякі питання підготовки радянського педагога середньої школи. Виховання професійних рис радянського педагога / С. М. Смолінський // Наук. зап. — Львів, 1948. — Т. II. — 199 с.
7. Смолінський С. М. Спроба методики виховання та зміцнення дисципліни в школі. Вивчення та узагальнення досвіду кращих учителів радянської школи / С. М. Смолінський // Наук. зап. — Львів : Вільна Україна, 1946. — Т. I. — Вип. I. — 124 с.

Рекомендована кафедрою культурології, соціології, психології і педагогіки

Надійшла до редакції 28.10.10
Рекомендована до друку 4.11.10

Лавріненко Олександр Андрійович — співробітник відділу теорії та історії педагогічної майстерності.
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України